

УДК 069:378.4(091)
DOI 10.18524/2312-6825.2021.32.250082

Валерій Левченко,
orcid.org/0000-0001-6907-7768
кандидат історичних наук,
доцент кафедри українознавства,
історико-правових та мовних дисциплін
Одеського національного морського університету
(Україна, Одеса)
levchenko_lav@ukr.net

Галина Левченко,
orcid.org/0000-0003-4477-6364
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
(Україна, Одеса)
levchenkoukrlav@ukr.net

З ІСТОРІЇ МУЗЕЇВ ІМПЕРАТОРСЬКОГО НОВОРОСІЙСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ: СТАНОВЛЕННЯ, ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ДОЛЯ

Анотація

На основі наукової літератури, опублікованих документів і вперше введених у науковий обіг історичних джерел зроблено спробу висвітлити історію формування та функціонування музейної мережі Імператорського Новоросійського університету (1865–1920). У статті розкрито законодавчі та організаційні засади становлення музейної справи в університеті, охарактеризовано діяльність керівників та співробітників музеїв університету з комплектування, обробки, зберігання, експонування та використання музейних колекцій у науково-освітньому процесі. Охарактеризовано діяльність, профіль та відомчу належність музеїв, їх фінансування та джерела формування фондів. Фонди музеїв ділилися на експозиційні, навчальні та наукові, а у розподілі акцентів між цими комплексами більше уваги приділялося науковій та навчальній значущості набутих артефактів. Усі завідувачі музею були представниками викладацького складу факультетів університету. Вони відігравали провідну роль у навчально-методичній та науково-організаційній діяльності музеїв. Їхня наукова спадщина є складовою генези багатьох галузей науки. У діяльності музеїв відзначалися спади та підйоми, спричинені насамперед нестабільністю фінансування з боку керівництва університету. Залежність від випадкових обставин та часта зміна штатного персоналу призводила до нерівномірності їх розвитку. Насамперед становище рятували пожертвування, що надходили як від представників викладацького складу, меценатів та благодійників, так і від простих громадян, що свідчить про небайдужість з боку громадськості до долі музеїв провідного вишу півдня

Російської імперії. Протягом усього часу існування музеї університету були центрами, які відігравали важливу роль у культурному та суспільному житті міста, регіону та країни. Закриття 1920 р. університету та подальша реорганізація музеїв завдали непоправної шкоди процесу культурного розвитку.

Ключові слова: *Імператорський Новоросійський університет, музеї, фонди, історія, персоналії, науково-освітня діяльність.*

Valery Levchenko,
*PhD (History), Associate Professor,
docent Department of Ukrainian Studies,
Historical, Legal and Language Disciplines of
Odessa National Maritime University,
(Ukraine Odessa)
levchenko_lav@ukr.net*

Galina Levchenko,
*PhD (History), Associate Professor,
docent Department of History of Ukraine
Odessa National University named after I. I. Mechnikov
(Ukraine Odessa)
levchenkoukrlav@ukr.net*

FROM THE HISTORY OF MUSEUMS OF THE IMPERIAL NOVOROSSIYA UNIVERSITY: FORMATION, ACTIVITY AND FATE

An attempt was made to illuminate the history of the formation and functioning of the museum network of the Imperial Novorossiya University (1865–1920) on the basis of scientific literature, published documents and historical sources for the first time introduced into scientific circulation. The article solved the legislative and organizational foundations of the formation of the museum business at the university, describes the activities of the leaders and employees of the university museums in the acquisition, processing, storage, exhibiting and use of museum collections in the scientific and educational process. The activity, profile and departmental affiliation of museums, their funding and sources of funds formation are characterized. The funds of the museums were divided into expository, educational and scientific, and in the distribution of emphasis between these complexes, more attention was paid to the scientific and educational significance of the acquired artifacts. All the heads of the museum were representatives of the teaching staff of the faculties of the university. They played a leading role in the educational, methodological, scientific and organizational activities of museums. Their scientific heritage is part of the genesis of many branches of science. In the activities of museums, there were recessions and ups, caused, first of all, by the instability of funding from the leadership of the university. The dependence on random circumstances and the frequent change of regular staff led to the unevenness of their development. Foremost, the situation was saved by donations received both from representatives of the teaching staff, patrons and benefactors, and from ordinary citizens, which testifies to the public's concern for the fate of the museums of the leading university in the south of the Russian Empire. It has been established that, thanks to the successful organization and systematic work of their managers and employees, museums of INU have significantly expanded the range of their actions and influence on educational and scientific processes from year to year, thereby making a significant contribution to the development of national museology. The closure of

the university in 1920 and the subsequent reorganization of museums caused irreparable damage to the process of cultural development. As a result of the reorganization of the entire network of cultural and educational institutions, museums underwent a radical transformation in 1923.

Key words: *The Imperial Novorossiya University, museums, funds, history, personalities, scientific and educational activities (actions).*

Постановка проблеми. У сучасній історіографії історії Імператорського Новоросійського університету (ІНУ, 1865–1920) (Сминтина, 2000; Дьомін, Хмарський, 2010; Коваль, 2015а; Коваль, 2015b) при розгляді організаційних засад його становлення та розвитку поверхово висвітлено питання підготовки до відкриття та налагодження науково-фондової та науково-освітньої діяльності навчально-допоміжних підрозділів, зокрема музеїв.

Аналіз досліджень. Окремі аспекти розвитку музейної справи в університетах у дореволюційний період висвітлено в узагальнюючих працях сучасних російських (Бурлыкина, 2001) і українських (Снагощенко, 2011) дослідників. Опубліковані та неопубліковані історичні джерела дозволяють відтворити етапи історії музеїв ІНУ. Значний корпус неопублікованих історичних джерел зберігається у фондах Державного архіву Одеської області (ДАОО). Зокрема, у фондах ІНУ зберігаються формулярні списки, особисті справи, автобіографії, накази, різні заяви, звіти про роботу, характеристики на працівників та інші діловодні документи, що дозволяють ліквідувати лакуни історіописання, відтворити життя музеїв певних періодів їхньої історії. Істотний пласт документальних матеріалів також знаходиться у фондах особистого походження співробітників музеїв та їхніх колег. Ще належить провести колосальну за обсягом роботу щодо виявлення раніше не введених у науковий обіг історичних джерел, які дозволять детальніше реконструювати історію музеїв ІНУ.

Мета статті. Метою дослідження є проведення історико-наукового аналізу становлення та діяльності музеїв ІНУ у період від організації та налагодження їх функціонування до різнобічного використання у діяльності університету для розвитку та удосконалення навчально-методичного, науково-дослідного та науково-популяризаторського процесів.

Виклад основного матеріалу. У невеликій за форматом науковій статті неможливо висвітлити 55-річну історію музеїв ІНУ, простежити перипетії кадрових змін, біографічні сюжети навіть за знаковими постатями музейної справи різних періодів історії, відтворити внутрішнє музейне життя та інші аспекти. Не до кінця вивчені архівні матеріали не дають можливості встановити прізвища багатьох співробітників музею, час їхнього перебування на певних посадах, не кажучи вже про відтворення біографій та визначення їхнього вкладу в музейну справу. Тому дане дослідження слід вважати постановочним, у якому зроблено спробу реконструювати перші роки історії музеїв ІНУ.

В університетах Російської імперії музеї представляли групу спеціалізованих навчально-допоміжних структурних підрозділів різного профілю, які створювалися для підвищення ефективності навчально-методичного процесу та одночасно були науково-дослідними установами (Сравнительная таблица, 1901: 137–154). Після «височайшого затвердження» 10 (22) червня 1862 р. про створення на базі Рішельєвського ліцею ІНУ його офіційне відкриття відбулося 1 (13) травня 1865 р. Організація та діяльність університету базувалися на положеннях «Общего устава и штатов Императорских российских университетов 1863 года» (Университетский устав, 1863) та його наступної редакції 1884 р. (Общие уставы, 1901). Ці правові акти визначали внутрішню структуру та управління університетом, права та обов'язки адміністрації, викладачів та студентів. Науково-навчальні дисципліни на трьох факультетах (історико-філологічний, фізико-математичний, юридичний) розподілялися на кафедрах, при яких формувалися навчально-допоміжні заклади, зокрема музеї, кабінети, зібрання тощо. По кожному із структурних підрозділів було визначено кількість штатних одиниць, зазначені грошові суми на оплату праці та їх утримання.

Згідно з університетським статутом 1863 р. у штатному розкладі російських університетів передбачалося три структурні підрозділи під назвою «музей»: музей фізіологічної анатомії, музей патологічної анатомії та музей витончених мистецтв та старожитностей (з

виділенням утримання відповідно першого і третього музеїв по 1 000 руб., другого – 750 руб.) (Университетский устав, 1863). За університетським статутом 1884 р. у штатному розкладі ІНУ вважався один музей – музей старожитностей та витончених мистецтв (Общий устав, 1884: 60–61). Незважаючи на те, що офіційно «музеями» називали кілька навчально-допоміжних підрозділів, насправді їх було значно більше і всі вони відігравали значну роль у формуванні науково-навчального потенціалу та іміджу ІНУ як одного з найбільших центрів вітчизняної вищої освіти та науки.

Виходячи із загальноприйнятого та поширеного визначення терміну «музей», як науково-дослідної та науково-освітньої установи, що здійснює комплектування, зберігання, вивчення та популяризацію пам'яток природної історії, матеріальної та духовної культури (Большой российский, 2006: 996), можемо стверджувати, що у житті імператорських російських університетів в повному обсязі навчально-допоміжні підрозділи, що відповідали вище переліченим функціям називали музеями, найчастіше їх іменували – кабінетами, які зберігали навчальні посібники та наукові колекції, які використовувалися в навчально-методичній та науково-дослідній діяльності університету. Найменування «музей», «зібрання» та «кабінет» часто використовувалися як взаємозамінні щодо навчально-допоміжних установ, які займалися систематизацією, каталогізацією та популяризацією своїх колекцій. Наприклад, в ІНУ навчально-науковий структурний підрозділ збору монет та медалей, що діяв згідно з університетськими статутами 1863 и 1884 рр. (Общие уставы, 1901: 37, 82) та відповідав усім функціям музею у документації університету часто іменувався мінц-кабінетом (ДАОО. Ф. 45. Оп. 7. Спр. 32 (1872). Арк. 12) або нумізматичним кабінетом (ДАОО. Ф. 45. Оп. 4. Спр. 2041. Арк. 47). Подібні тотожні назви неодноразово використовував і професор О. І. Маркевич у своїй праці, присвяченій 25-річчю ІНУ (Маркевич, 1890: 613, 640). Тому до музеїв ІНУ відносимо й інші навчально-наукові допоміжні заклади університету – зібрання та кабінети.

З організацією ІНУ до нього перейшли навчально-допоміжні заклади Рішельєвського ліцею, проте вони не відповідали рівню університетської освіти, особливо щодо свого облаштування. У зв'язку з цим адміністрація ІНУ, відвівши приміщення для музеїв, забезпечивши їх меблями та необхідним обладнанням, важливе значення приділяла поповненню фондів, їх науковій систематизації колекцій та розміщенню у спеціально обладнаних приміщеннях, вітринах та шафах. Адже головним полем перетину викладацької та студентської корпорацій був навчальний процес, який проходив не лише в аудиторіях, а й у музеях та кабінетах.

За роки історії ІНУ музеї були лише у структурах історико-філологічного та фізико-математичного факультетів. До першого належали музей витончених мистецтв, мінц-кабінет, археологічний музей та музей історичного гуртка. До другого – мінералогічний, геолого-палеонтологічний, ботанічний, зоологічний, зоотомічний та фізіологічний кабінети.

Починаючи огляд історії кожного окремо взятого музею / кабінету історико-філологічного факультету зазначимо, що реконструкцію історіописання музею образотворчих мистецтв певною мірою вже здійснено (Левченко, Левченко, 2012). Мінц-кабінет було передано ІНУ від Рішельєвського ліцею разом з його колекціями монет (3 золоті, 174 срібних, 827 мідних), медалей (3 срібних, 465 бронзових), жетонів (1 срібний, 17 бронзових) та 230 олов'яних зразків медалей (Маркевич, 1890: 613). У перші роки облаштуванням кабінету займалися професори Ф. А. Струве та В. Н. Юргевич. Професор кафедри грецької словесності Ф. А. Струве (Березін, Ізбаш, 2005) викладав давньогрецьку мову, читав спеціальні курси грецької географії та старожитностей, історії грецької колонізації, літератури та мистецтва, але у зв'язку з тим, що ці курси передбачалося вести лише з третього року навчання, його діяльність більше була зосереджена на організації мінц-кабінету та музею витончених мистецтв. Ф. А. Струве одним із перших вчених ІНУ 1866 р. провів археологічні розвідки в Аккермані. Повернувшись 1868 р. із-за кордону, куди його направило керівництво університету

придбати експонати для кабінету та музею, він видав звіт, в якому окреслив перспективи розвитку археології в Одесі (Струве, 1869), плануючи зосередитись на археологічних дослідженнях античних пам'яток північночорноморського узбережжя.

Протягом усієї діяльності мінц-кабінету його фонди комплектувалися переважно за рахунок пожертвувань та дарувань. У 1866 р. мінц-кабінету була подарована колекція класичних, російських та інших монет гвардії полковником Кирияковим, зібрана його батьком, на подяку за здобуту в Рішельєвському ліцеї освіту та на згадку про батька. Колекція складалася з 210 срібних та 286 мідних монет, 2 срібних та 3 мідних медалей. Наприкінці 1880-х рр. суттєву пожертву зробила пані Ямковська, яка передала кабінету колекцію монет її покійного чоловіка, що складалася з близько 800 монет, серед яких були невідомі, рідкісні та дорогі екземпляри. Станом на 1 січня 1890 р. фонди кабінету налічували 2 988 монет і 1 130 медалей, оцінених у 2 239 руб. 45 коп. (Маркевич, 1890: 613–614).

Точної дати організації в ІНУ археологічного музею на сьогодні встановити не вдалося. Перша згадка про його діяльність датована 16 січня 1917 р., коли на засіданні історико-філологічного факультету було прийнято рішення з асигнованих 2 000 руб. на три навчально-допоміжні установи факультету саме 500 руб. виділити археологічному музею (ДАОО. Ф. 45. Оп. 4. Спр. 2705. Арк. 53). Його завідувачем був професор Є. П. Трифільєв (ДАОО. Ф. 45. Оп. 4. Спр. 2041. Арк. 112), який прибув до Одеси з Харківського університету як фахівець із слов'яно-російської археології, мав досвід проведення експедицій, що фінансувалися Московським археологічним товариством та доповідав про їхні результати на археологічних з'їздах. Проте в Одесі його діяльність у цьому напрямі звелася тільки до завідування археологічним музеєм (Новікова, Попова, 2005).

Є. П. Трифільєв мав відношення до діяльності ще одного музею на історико-філологічному факультеті – музею студентського історичного гуртка. Статут гуртка, складений Є. П. Трифіл'євим, у жовтні 1915 р. послідовно був затверджений факультетом (7 жовтня)

та Радою університету (30 жовтня) (ДАОО. Ф. 45. Оп. 11. Спр. 26 (1915). Арк. 66–66 зв.). Установчі збори гуртка відбулися 29 листопада 1915 р., на яких керівником гуртка було обрано Є. П. Трифільєва, першим секретарем – М. М. Петринського, другим секретарем – М. Л. Слоніма, скарбником – Грекулова, хранителем музею – Кавадіаса, бібліотекарем - Ф. Є. Петруня (Одесские новости, 1915). Музеї історико-філологічного факультету займали значне місце у навчальній та науковій роботі його студентів.

Перші колекції музеїв фізико-математичного факультету ІНУ (мінералогічний, геолого-палеонтологічний, ботанічний, зоологічний, зоотомічний та фізіологічний кабінети) були передані з Рішельєвського ліцею.

До мінералогічного кабінету з ліцею 1 травня 1865 р. надійшло 6 764 назви мінералів на суму понад 3 084 руб. У перші роки існування його колекції поповнювалися за рахунок пожертв та придбань, але про значне збільшення фондів артефактами говорити не доводиться. Це було пов'язано з тим, що кафедра мінералогії тривалий час залишалася вакантною. У цей час кабінетом по черзі завідували професори І. А. Маркузен, Н. О. Бернштейн та І. І. Мечников. Влітку 1870 р. кабінет отримав гарне приміщення, а 1871 р. ним завідував доцент М. В. Єрофеев, який випросив у Гірського Департаменту з дублетів Гірського інституту 658 зразків мінералів. Остаточо кабінет було облаштовано під час завідування ним професорів М. О. Головкінського, І. Ф. Синцова, Р. А. Пренделя та М. Д. Сидоренка. До 7 січня 1889 р. колекція мінералів становила на суму понад 7 908 руб. (Маркевич, 1890: 635–636). У 1909 р. згідно зі звітом Р. А. Пренделя в ньому налічувалося понад 2 тисячі цінних експонатів (Юрженко, 1968: 211).

У 1872 р. з мінералогічного кабінету було виділено геолого-палеонтологічний кабінет під керівництвом професора І. Ф. Синцова. Міністерство та керівництво ІНУ практично не виділяло коштів на розвиток кабінету, тому збільшення його фондів в основному відбувалося за рахунок пожертвувань та дарів. Наприклад, професор О. О. Ковалевський подарував музею колекцію прісноводної фауни

молюсків із крейдових відкладень півдня Франції, яку він зібрав 1873 р. (Юрженко, 1968: 204). Станом на 1 січня 1889 р. кабінет мав колекцію різних скам'янілих і гірських порід на суму понад 5 528 руб. (Маркевич, 1890: 636).

Ботанічний кабінет був організований на основі двох колекцій Рішельєвського ліцею, що склалися відповідно з 6 018 та 7 000 примірників. Завідував кабінетом професор Л. С. Ценковський, який організував його та запросив чимало коштів на його облаштування. Ним було придбано гербарій таємношлюбних рослин, колекції флори Бессарабії, Херсонської, Катеринославської та Таврійської губерній, Криму та Кавказу. На 1 січня 1889 р. у кабінеті налічувалося 18 596 назв сухих рослин у 21 675 екземплярах (Маркевич, 1890: 637–638). З 1888 р. до початку ХХ ст. кабінетом завідував професор М. М. Зеленецький.

Від Рішельєвського ліцею ІНУ прийняв кабінет природничої історії, з якого було виділено зоологічний, зоотомічний та фізіологічний кабінети. Усіма кабінетами завідував професор І. А. Маркузен. У перші роки експозиції трьох музеїв були розташовані в головній будівлі університету (вул. Дворянська, 2), а 1868 р. вони були перенесені до будівлі на вул. Преображенській, 24, де знаходилися у просторих приміщеннях, відкритих для відвідування публіки. З перших років існування колекції зоологічного музею його фонди формувалися переважно з пожертвувань та дарів. Із них вкажемо колекцію пташиних яєць 67 різних порід у 117 екземплярах Гебеля (1869); колекцію нижчих тварин професора І. І. Мечникова (1870); чотири ящики японських комах К. І. Шишмарьова (1887) та ін. Участь у придбанні експонатів для колекцій музею брало також й керівництво ІНУ. Наприклад, І. А. Маркузен у 1867–1868 рр. придбав цінну колекцію екзотичних птахів (у тому числі 120 видів з острова Ява) і риб, а професори І. І. Мечников та О. О. Ковалевський у 1870-х рр. із закордонних відряджень привозили колекційний матеріал морських безхребетних (Юрженко, 1968: 157). Багато надходжень потребували ретельної обробки та інвентаризації, що вимагало чимало зусиль. У наступні

роки кабінетом завідували професори Н. О. Бернштейн, І. І. Мечников, В. В. Заленський, П. М. Бучинський та інші вчені-зоологи. До 1 січня 1889 р. у музеї налічувалося 8 739 назв чучел та препаратів у спирті (Маркевич, 1890: 640–641, 643).

Історія зоотомічного кабінету майже схожа на історію зоологічного кабінету, з різницею лише в тому, що при виділенні його з природно-історичного кабінету ліцею у ньому не було жодного артефакту. Перші 54 предмети були придбані для колекції 1865 р. Завідували кабінетом професори, які викладали анатомію в університеті. Станом на 1 січня 1889 р. фонди музею налічували 330 назв скелетів та препаратів у спирті (Маркевич, 1890: 643).

Фізіологічний кабінет мав загальну передісторію з двома попередніми кабінетами, але в плані формування колекцій вона більш трагічніша. Перший експонат – скелет людини, куплений за 35 руб., який було придбано до 1 січня 1866 р. Потім кількість препаратів і предметів почала поступово збільшуватися, але незважаючи на це до 1870 р. кабінет облаштовано не було. Лише влітку 1870 р. кабінет отримав найкраще приміщення та гроші на його облаштування. Незважаючи на це міністерство, як і раніше, не виділяло достатнього асигнування, тому часто професори за рахунок власних коштів клопотали про збільшення експонатів кабінету. Наприклад, професор І. М. Сеченов пожертвував 500 руб. на обладнання кабінету фізіології. До 1 січня 1899 р. кабінет налічував 191 позицію колекції на суму понад 4 244 руб. (Маркевич, 1890: 644–645).

Станом на 1917 р. в ІНУ було 47 навчально-наукових допоміжних установ, серед них 10 музеїв. За час їх існування склалося три напрями формування та поповнення музейних фондів: 1) приватні дарування та пожертвування, дарування та обмін з навчальними, науковими та освітніми установами; 2) цілеспрямоване придбання за рахунок фінансування університету та міністерства; 3) комплектування за результатами експедицій та польових практичних досліджень співробітників університету. Таким чином, станом на 1917 р. фонди музеїв налічували велику кількість предметів, які умовно можна поділити на два комплекси:

1) оригінальні експонати – наукові колекції та предмети навчально-наукового допоміжного матеріалу; 2) карти, макети, моделі та опудала для практичних занять та наукових праць. У розподілі акцентів між двома комплексами більше уваги приділялося науковій значущості набутих предметів.

З перших днів у музеях ІНУ приділялася велика увага інвентаризації колекцій. Нові надходження вимагали ретельної обробки, інвентаризації, систематизації, каталогізації, опису та розміщення. Сформовані музейні колекції займали дуже важливе місце у процесі навчання студентів, забезпечуючи насамперед наочність у викладанні та доповнюючи лекції професорів безпосереднім знайомством з об'єктами вивчення, активно вивчалися та використовувалися у навчальній та дослідній роботі.

Музеї ІНУ мали велику популярність і серед міського населення, які в неділю та у святкові дні мали можливість знайомитися з усіма експозиціями. Наявність музеїв даних профілів у такому масштабі відповідала потребам суспільства лише у роки їх існування. Проблемним моментом у популяризаторській діяльності музеїв було те, що їхні приміщення за розмірами були невеликими, тому водночас огляд колекцій могла проводити невелика кількість людей.

Доля музеїв ІНУ склалася по-різному. Подальша історія природничих зібрань ІНУ виявилася відносно благополучною. Завдяки самопожертві зберігачів та відсутності ідеологічної складової в колекціях їхніх фондів вони змогли пережити лихоліття революцій та Громадянської війни. Співробітники та керівництво університету зуміли зберегти цю цінну культурну та наукову спадщину для нащадків. Згодом фонди цих кабінетів були розширені до формату повноцінних музеїв (геолого-мінералогічний, зоологічний, палеонтологічний), які нині існують у структурі Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, а їх колекції плідно використовуються у навчальному та науковому процесах. (Коваль, 2015а).

Музеям гуманітарного профілю ІНУ було завдано великої шкоди непродуманою і поспішною реорганізацією гуманітарного сегменту

вищої школи Одеси на тлі культурної революції, що проводилася більшовиками. У результаті реорганізації не тільки системи вищої освіти, а й усієї мережі культурно-освітніх установ, у 1923 р. музеї пережили радикальну трансформацію. За розпорядженням Головного комітету професійної освіти НКО УСРР від 10 лютого 1923 р. їх фонди були передані Одеському інституту образотворчих мистецтв. У 1924 р. до Одеського державного історико-археологічного музею із зібрань музеїв надійшли предмети археологічних знахідок. Вони передавалися разом із обладнанням, тому їх одразу виставляли в експозиції. Фонди Історико-археологічного музею поповнилися також колекціями нумізматики, кераміки та книгами з історії античної культури та художньої промисловості. Твори живопису та графіки опинилися у зібраннях Одеського художнього музею, створеного на базі Одеського музею образотворчих мистецтв (публічного) та заклали основу фондів сучасного Одеського музею західного та східного мистецтва. Таким чином, колекції музеїв гуманітарного профілю ІНУ склали значну частину зібрань багатьох сучасних музеїв Одеси (Левченко, Левченко, 2012: 112).

Висновки. Проведене дослідження дозволило встановити, що музеї ІНУ завдяки вдалій організації, систематичній роботі завідувачів та співробітників (професорів Н. О. Бернштейна, П. М. Бучинського, М. О. Головкинського, В. В. Заленського, М. М. Зеленецького, І. А. Маркузена, І. І. Мечникова, Р. А. Пренделя, М. Д. Сидоренко, І. Ф. Синцова, Ф. А. Струве, Є. П. Трифільєва, Л. С. Ценковського, В. Н. Юргевича та ін.) рік у рік значно розширювали спектр своїх дій та вплив на навчальний і науковий процеси, тим самим роблячи вагомий внесок у розвиток вітчизняного музеєзнавства. У діяльності музеїв відзначалися спади та підйоми, спричинені насамперед нестабільністю фінансування. Залежність від випадкових обставин та часта зміна штатного персоналу призводила до нерівномірності їх розвитку. Насамперед становище рятували пожертвування, що надходили як від представників викладацького складу (професорів О. О. Ковалевського, І. І. Мечникова, І. М. Сеченова та ін.), меценатів та благодійників, так і від простих

громадян, що свідчить про небайдужість з боку громадськості до життя музеїв провідного вишу півдня Російської імперії. Музеї ІНУ були осередками, в яких розвивалися наукові та освітні процеси соціокультурного життя міста, краю та країни.

Список використаних джерел і літератури

Березін, Избаш, 2005 – Березін С. Є., Избаш Т. О. Струве Федір Аристович. Професори Одеського (Новоросійського) університету у 4 т. Т. 4. Одеса: Астропринт, 2005. С. 185–187.

Большой российский, 2006 Большой российский энциклопедический словарь. Москва: Научное изд-во «Большая Российская энциклопедия», 2006. С. 996.

Бурлыкина, 2001 – Бурлыкина М. И. История музеев высших учебных заведений дореволюционной России (1724–1917): Дис. ... доктора культурологии. Санкт-Петербург, 2001. 505 с.

Дьомін, Хмарський, 2010 – Дьомін О. Б., Хмарський В. М. Одеському національному університету імені І. І. Мечникова – 145. Лібрето напередодні славетного ювілею. Одеса: Астропринт, 2010. 48 с.

Коваль, 2015 – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Історія та сучасність (1865–2015) / гол. ред.: І. М. Коваль; вступ. слово: І. М. Коваль, В. М. Хмарський. Одеса: ОНУ, 2015. 963 с.

Коваль, 2015 – Ювілейна збірка наукових праць, присвячена 150-річчю Одеського національного університету імені І. І. Мечникова / гол. ред. І. М. Коваль; редкол.: В. О. Іваниця, В. М. Хмарський. Одеса: ОНУ, 2015. 380 с.

Левченко, Левченко, 2012 – Левченко В. В., Левченко Г. С. Музей изящных искусств Императорского Новороссийского университета: фонды, персоналии, судьба // Вопросы музеологии. 2012. № 2 (6). С. 105-113.

Маркевич, 1890 – Маркевич А. И. Двадцатипятилетие Императорского Новороссийского университета: историческая записка экстра-орд. профессора А. И. Маркевича. Академические списки. Одесса: Экономическая типография, 1890. XV, 734, X с.

Новікова, Попова, 2005 – Новікова Л. В., Попова Т. М. Трифільєв Євгеній Парфенович. Професори Одеського (Новоросійського) університету у 4 т. Т. 4. Одеса, 2005. С. 272-273.

Общие уставы Императорских российских университетов 1863 и 1884 гг. Одесса: Тип. Акционерного Южнорусского о-ва печатного дела, 1901. 83 с.

Общий устав и временный штат императорских российских университетов, а также расписание должностей и окладов содержания по инспекции в университетах. СПб.: Типография А. Якобсона, 1884. 63 с.

Одесские новости, 1915 – Одесские новости. 1915. 30 ноября.

Сминтина, 2000 – Історія Одеського університету (1865–2000) / гол. ред. В. А. Сминтина. Одеса: Астропринт, 2000. 226 с.

Снагощенко, 2011 – Снагощенко В. Генеза освітньої діяльності університетських музеїв (XVII–XIX ст.) // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Історичні науки. 2011. № 11 (222), ч. II. С. 168–176.

Сравнительная таблица, 1901 – Сравнительная таблица уставов университетов 1884, 1863, 1835 и 1804 гг. СПб.: Типолитография С.-Петербургской тюрьмы, 1901. 270 стлб.

Струве, 1869 – Струве Ф. А. Путевые заметки. Отчет ординарного профессора Ф. А. Струве о командировке его в Афины, Рим, Париж и Германию // Записки Императорского Новороссийского университета. 1869. № 3 (2–6). С. 463–516.

Университетский устав, 1863 – Университетский устав 1863 года. СПб.: Типография Иосафата Огризко, 1863. 128 с.

Юрженко, 1968 – Історія Одеського університету за 100 років / відп. ред. і авт. передм. О. І. Юрженко. Київ: Видавництво Київського університету, 1968. 432 с.

References

Berezin, Izbash, 2005 – Berezin S. E., Izbash T. O. Struve Fedor Aristovich [Struve Fedor Aristovich]. Profesori Odes'kogo (Novorosiis'kogo) universitetu u 4 t. Vol. 4. Odesa: Astroprint, 2005. S. 185–187. [in Ukrainian].

Big Russian, 2006 – Big Russian Encyclopedic Dictionary. [The Big Russian Encyclopedic Dictionary]. Moscow: Scientific publishing house «Great Russian Encyclopedia», 2006. [in Russian].

Burlykina, 2001 – Burlykina M. I. History of museums of higher educational institutions of pre-revolutionary Russia (1724–1917) [History of museums of higher educational institutions of pre-revolutionary Russia (1724–1917)]. St. Petersburg, 2001. 505 s. [in Russian].

Domin, Khmarskyi, 2010 – Domin O. B., Khmarskyi V. M. Odeskomu natsionalnomu universytetu imeni I. I. Mechnykova – 145. Libreto naperedodni slavetnoho yuvileiu. [Odessa II Mechnikov National University – 145. Libretto on the eve of the glorious anniversary]. Odesa: Astroprint, 2010. 48 s. [in Ukrainian].

Koval, 2015 – Odeskyi natsionalnyi universytet imeni I. I. Mechnykova. Istoriia ta suchasnist (1865–2015). [Odessa II Mechnikov National University. History and modernity (1865–2015)]. Odesa: ONU, 2015. 963 s. [in Ukrainian].

Koval, 2015 – Yuvileina zbirka naukovykh prats, prysviachena 150-richchiu Odeskoho natsionalnoho universytetu imeni I. I. Mechnykova. [Anniversary collection of scientific works dedicated to the 150th anniversary of Odessa Mechnikov National University]. Odesa: ONU, 2015. 380 s. [in Ukrainian].

Levchenko, Levchenko, 2012 – Levchenko V. V., Levchenko G. S. Museum of Fine Arts of the Imperial Novorossiysk University: funds, personalities, fate. [Museum of Fine Arts of the Imperial Novorossiysk University: funds, personalities, destiny]. Voprosyi muzeologii. 2012. № 2 (6). S. 105–113. [in Russian].

Markevich, 1890 – Markevich A. I. The 25th anniversary of the Imperial Novorossiysk University: a historical note extra-ord. Professor A.I. Markevich. Academic listings. [25th Anniversary of the Imperial Novorossiysk University: Historical Note of Extra-Ord. Professor A.I. Markevich. Academic listings]. Odessa: Ekonomicheskaiia tipografiia, 1890. XV, 734, X s. [in Russian].

Novikova, Popova, 2005 – Novikova L. V., Popova T. M. Tryfiliev Yevhenii Parfenovych. [Trifilev Eugene Parfenovich]. Profesori Odes'kogo (Novorosiis'kogo) universitetu u 4 t. Vol. 4. Odesa, 2005. S. 272–273. [In Ukrainian].

General Charters, 1901 - General Charters of the Imperial Russian Universities of 1863 and 1884. [General Charters of the Imperial Russian Universities of 1863 and 1884]. Odessa: Type. Joint-stock South Russian Printing Office, 1901. 83 s. [in Russian].

General Charter, 1884 - General Charter and Temporary Staff of Imperial Russian Universities, and Schedule of Posts and Salaries for Inspection at Universities. [General Charter and Temporary Staff of Imperial Russian Universities, and Schedule of Posts and Salaries for Inspection at Universities]. St. Petersburg: A. Yakobson's printing house, 1884. 63 s. [in Russian].

Odessa news, 1915 - Odessa news. [Odessa news]. 1915. 30 November. [in Russian].

Smyntyna, 2000 – Istoriiia Odeskoho universytetu (1865–2000). [History of Odessa University (1865–2000)]. Odesa: Astroprint, 2000. 226 s. [in Ukrainian].

Snahoshchenko, 2011 – Snahoshchenko V. Geneza osvithoi diialnosti universytetskykh muzeiv (XVII–XIX st.). [Genesis of educational activity of university museums (XVII-XIX centuries)]. Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istorychni nauky. 2011. № 11 (222), vol. II. S. 168–176. [in Ukrainian].

Sravnytelnaia tablytsa, 1901 – Sravnytelnaia tablytsa ustavov unyversytetov 1884, 1863, 1835 y 1804 hh. [Comparative table of university charters of 1884, 1863, 1835 and 1804]. St. Petersburg: Typolithography of the St. Petersburg Prison, 1901. 270 s. [in Russian].

Struve, 1869 – Struve F. A. Travel notes. Report of ordinary professor F.A.Struve on his business trip to Athens, Rome, Paris and Germany. [Travel notes. Report of ordinary professor F.A.Struve on his business trip to Athens, Rome, Paris and Germany]. Zapiski Imperatorskogo Novorossiyskogo universiteta. 1869. № 3 (2-6). S. 463-516. [in Russian].

University Charter 1863 – University Charter 1863. [University Charter 1863]. St. Petersburg: Printing house of Josaphat Ogrizko, 1863. 128 s. [in Russian].

Yurzhenko, 1968 – Istoriiia Odeskoho universytetu za 100 rokiv. [History of Odessa University for 100 years]. Kiiv: Vidavnitstvo Kiivs'kogo universitetu, 1968. 432 s. [in Ukrainian].